

**УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ**

**НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ ФИЛОЛОШКОГ ФАКУЛТЕТА
УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ**

ИЗВЕШТАЈ О ОЦЕНИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

I. ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ

Наставно-научно веће Филолошког факултета Универзитета у Београду, на VI редовној седници одржаној 26. априла 2023. године, донело је одлуку да се образује Комисија за преглед и оцену докторске дисертације коју је мр Снежана Димитријевић предала под насловом *Утицај абдуктивног начина размишљања на учење вокабулара страног језика*, у саставу:

1. проф. др Јелена Филиповић, редовна професорка (председница Комисије)

Универзитет у Београду – Филолошки факултет

Ужа научна област: Шпански језик

Датум избора у звање: 30. децембар 2010. године

2. проф. др Анђелка Пејовић, редовна професорка (чланица Комисије)

Универзитет у Београду – Филолошки факултет

Ужа научна област: Шпански језик

Датум избора у звање: 7. децембар 2016. године

3. др Горана Зечевић Крнета, доценткиња (чланица Комисије)

Универзитет у Крагујевцу – Филолошко-уметнички факултет

Ужа научна област: Шпански језик и лингвистика

Датум избора у звање: 24. март 2023. године

II. ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ

1. Име, име једног родитеља, презиме:

Снежана П. Димитријевић

2. Датум и место рођења:

11.05.1964. године, Крагујевац

3. Датум одбране, место, назив магистарског рада и научна област:

Универзитет у Београду, Филолошки факултет

2005. година

„Анализа лексичког фонда на основу језичког материјала коришћеног у настави шпанског језика на групи за шпански језик и књижевност Филолошког факултета у Београду”

4. Кратка биографија:

Снежана П. Димитријевић (рођ. Сандевић) рођена је 1964. године у Крагујевцу. Основну и средњу школу завршила је у Београду. Дипломирала је 1989. године на Филолошком факултету Универзитета у Београду на Катедри за иберијске студије. Специјалистичке студије завршила 1995. године одбравивши рад под називом *Испитивање ставова и мотивација ученика шпанског језика као нешколског језика у средњој школи*. Магистраске студије завршила је 2005. године одбравивши рад под називом *Анализа лексичког фонда на основу језичког материјала коришћеног у настави шпанског језика на Групи за шпански језик и књижевност Филолошког факултета у Београду*. Од 1994. године ради као наставник шпанског језика у локалним основним и средњим школама, а од 2010. године у међународним школама у Београду.

Област њеног научног истраживања је глотодидактика. Објавила је неколико научних и стручних радова у домаћим часописима.

III. НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Утицај абдуктивног начина размишљања на учење вокабулара страног језика

IV. ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Докторска дисертација кандидаткиње Снежане Димитријевић има укупно 237 страна куцаног текста с проредом 1, односно 647.461 словних знакова (са размацима). Сам рад је организован у шест поглавља: 1. *Увод* (1-9); 2. *Теоријски оквир* (10-64); 3. *Методологија истраживања* (65-85); 5. *Приказ резултата истраживања* (86-154); 6. *Дискусија* (155-169) и 7. *Закључна разматрања* (170-177). Поглавља су систематично рашчлањена на већи број одељака, чиме је структура рада додатно учвршћена, а читање рада олакшано. Рад садржи литературу од 342 јединице, шест прилога, као и *Биографију*, *Изјаву о ауторству*, *Изјаву о истовестности штампане и електронске верзије докторског рада* и *Изјаву о коришћењу*.

1. У првом делу рада (*Увод*) дате су опште назнаке о раду, представљени су предмет и циљеви истраживања, методе истраживања и структура рада.

2. Другим поглављем рада (*Теоријски оквир*) кандидаткиња систематично уводи и анализира кључне појмове и процесе који су релевантни за истраживачко питање које се односи на примену абдуктивног поступка у учењу страних језика. Поглавље је рашчлањено на засебне целине које чине теоријски темељ за проучавање предложене теме и то:

Вишејезичност и трансјезичка комуникација, Усвајање страних језика и абдуктивно резонување, Проспекција, антиципација и учење, Индивидуалне разлике у учењу страних језика, Учење и настава вокабулара, Кратак приказ метода у учењу и настави језика.

3. У трећем делу рада (*Методологија истраживања*) даје се подробен опис истраживачке методологије уз брижљиву анализу методе студије случаја. Излагање је употпуњено детаљном анализом метода за прикупљање и анализу података: опсервација, анкетни упитник, интервју, дневник наставне праксе, као и тестирање.

4. Четвртим поглављем се даје детаљан приказ резултата истраживања, као што је насловом најављено (*Приказ резултата истраживања*). Поглавље је организовано према предмету истраживања, тако да прво пратимо анализу образовног контекста, потом предмета шпански језик и, потом, појединачних случајева ученика циљне групе. Поглавље је заокружено представљањем резултата добијених посредством методе тестирања.

5. У петом поглављу (*Дискусија*), ауторка синтетиче кључне налазе свог истраживања доводећи у везу различите нове посматраног феномена са теоријским поставкама изнетим у другом поглављу.

6. Последње поглавље (*Закључна разматрања*) представља резултате истраживања из кога су сажето изведени главни закључци. На крају овог поглавља предлажу се смернице за педагошку праксу и даља истраживања у оквиру области усвајања страног језика у мултилингвалном образовном контексту.

V. ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Докторска дисертација Снежане Димитријевић је савесно урађен и иновативан рад, настао на основу одличног познавања релевантне литературе и систематично реализованог истраживања. Кандидаткиња дефинише истраживачка питања у складу са актуелним тенденцијама у оквиру примењене лингвистике, теорије усвајања страних језика, индивидуалних разлика у учењу страних језика, вишејезичности, глотодидактике и сродних дисциплина.

Теоријски оквир докторске дисертације обједињује више релевантних тема које су повезане на иновативан начин. Излагање је отворено анализом појмова вишејезичности и трансјезичке комуникације, који се доводе у везу са савременим научним кретањима у области примењене лингвистике, али и когнитивне психологије, психолингвистике, социолингвистике. Употреба језика се тумачи као друштвени феномен који ће, у складу са теоријом динамичких система, зависити од низа личних, друштвених, контекстуалних и других фактора. У том смислу, језиковање и трансјезичка комуникација, као његова својеврсна манифестација, дефинишу се као процес креирања значења и обликовања искуства, у складу са потребама и карактеристикама учесника, комуникативног контекста, културних модела. Поврх тога, сматра се да трансјезичка комуникација активира знања различитих језичких система чиме се подстиче развој плурилингвалне компетенције и плурикултурне личности.

У наставку теоријског оквира, које је посвећено процесу усвајања страних језика и абдуктивног резоновања, ауторка износи кратку ретроспективу истраживачких приступа у развоју науке о усвајању страних језика те коментарише контрастивну анализу, анализу грешака и анализу међујезика. Посебно је значајан осврт на значај грешке у разумевању процеса језичког развоја чија анализа, у савременим истраживањима, даје важне увиде у когнитивне процесе учења и усвајања, као што је, између осталог, абдуктивно резоновање. Ова логичка операција заправо представља изношење хипотезе о одређеној појави или процесу чиме се овај на неки начин објашњава. Занимљиво је да ауторка, позивајући се на релевантну литературу, указује на везу когнитивног и афективног аспекта у креирању хипотезе и стварању нових знања. Посебно интересантно излагање односи се на дефиницију везе између абдукције, проспекције, антиципације и учења страних језика. У том домену, ауторка прави значајан искорак у сагледавању посматраног феномена, који успешно доводи у везу с индивидуалним разликама ученика страног језика, а посебно са мотивацијом и стратегијама у учењу Ј2. У овом домену, консултована литература додатно указује на актуелност и иновативност поменутог разматрања, као и потребу за даље проучавање везе поменутих когнитивних процеса и учења Ј2.

У циљу проучавања абдуктивног резоновања у усвајању страног језика, ауторка се усредсређује на поступак усвајања вокабулара циљног језика што отвара простор за операционализацију овог истраживачки изазовног феномена. Сходно томе, последња целина теоријског оквира посвећена је учењу и настави вокабулара. Ауторка систематично дефинише кључне појмове као што су реч, вокабулар и лексичка компетенција, те објашњава природу учења нових речи и развоја лексичке компетенције. Посебан сегмент посвећен је анализи метода у учењу и настави вокабулара, заокружен разматрањем трансјезичке комуникације као приступа у учењу и настави вокабулара којим се подстиче развој лексичке компетенције кроз уважавање и активацију свих језичких знања ученика, што потенцијално чини основ за динамично плурилингвално образовање (стр. 62–64).

Треће поглавље је посвећено детаљној анализи истраживачке методологије који ауторка дефинише као квалитативно партиципативно истраживање. Полазећи од истраживачког задатка, који за циљ има боље разумевање абдуктивног резоновања у учењу вокабулара у мултилингвалној образовној заједници, аргументовано се образлаже значај методолошког приступа партиципације и критичке интерпретације. Наиме, овај приступ уважава значај личног искуства и могућност различитих интерпретација истог друштвеног феномена (стр. 65). Сем тога, за праћење развоја абдуктивног резоновања неопходан је континуиран ангажман с циљном групом, што одабрани приступ омогућава јер, осим што ствара услове за континуирану евалуацију понашања ученика, подржава однос поверења и сарадње међу учесницима истраживања.

У складу са наведеним, ауторка се опредељује за метод студије случаја. Водећи се принципима Бронфенбренерове еколошке теорије (1997), ауторка посвећује посебну пажњу анализи различитих контекстуалних нивоа које разматра у вези с теоријом динамичких система. Наиме, како наводи ауторка, према овој теорији, „сваки систем представља јединствену и динамичну целину која се мења по принципу нелинеарности и

непредвидивости, а у складу са узајамним деловањем саставних елемената које чине систем и који су међусобно условљени (Де Бот и Ларсен Фриман 2011: 5-18)” (стр. 70). У том смислу, за холистичко разумевање истраживаног феномена, кључно је уважити све елементе система, као и њихов однос са контекстуалним факторима различитих нивоа, што ауторка аргументовано образлаже узимајући у обзир елементе микросистема, мезосистема, егзосистема, макросистема и хроносистема. Посебно је похвална систематичност у образложењу поступака обраде материјала и детаљан опис примењених метода за прикупљање и анализу података.

Резултати емпиријског истраживања представљени су у четвртом поглављу. Будући да је за разумевање истраживачког контекста неопходно описати образовну заједницу у којој се школују учесници истраживања, ауторка подробно описује наставу у Интернационалној школи у Београду која припада систему школа Организације међународне матуре. Посебну пажњу усмерава на опис језичке политике школе у којој је енглески језик образовања, с тим да се обавезно изучава још један (страни језик), уз могућност праћења програма Матерњег језика. Интересантно, српски као језик друштвене средине, не чини обавезни део плана наставе и учења. У овом сегменту емпиријског дела, ослањајући се на разноврсне изворе података као што су анализа различитих садржаја и интервјуе, ауторка такође детаљно описује програме наставе и учења, методолошке препоруке, процес евалуације, као и саму организацију наставног процеса. Ови подаци стварају јасну слику о образовном процесу у оквиру предмета Шпански језик (као страни) и о структури циљне групе коју чине плурилингвални ученици различитих нивоа компетенција на циљном језику.

Окосницу емпиријског истраживања чине појединачне студије случаја девет ученика предмета Шпански језика које је ауторка – у улози истраживача/ наставника – пратила током једног семестра, а у случају два ученика чак током две године. Анализи претходи образложење фактора који су разматрани у свакој појединачној студији случаја а који се односе на узраст и пол ученика, познавање језика, ставове о шпанском језику и учењу шпанског, мотивацију за учење шпанског, временски период његовог учења и стратегије у учењу с посебним освртом на абдуктивно резоновање у учењу новог вокабулара. Случај сваког ученика представљен је засебним одељком који је насловљен псеудонимом испитаника – именом птице. Ова истраживачка стратегија индикативна је за однос истраживача/ наставника и ученика/ испитаника; учесници истраживања представљени су кроз комплексни приказ когнитивних и афективних карактеристика, опис конкретних понашања у вези с употребом стратегија за учење вокабулара, као и кроз представу одабраних епизода које су значајне за боље разумевање важних тренутака у развоју језичких знања. На крају сваког одељка налази се табела у којој је сажето представљен језички профил ученика у односу на факторе који су у фокусу истраживања, а која још једном подвлачи плурилингвални карактер учесника истраживања и њихове склоности ка употреби различитих стратегија за учење вокабулара циљног језика.

Завршна целина емпиријског поглавља посвећена је резултатима тестирања. Наиме, у сврху сагледавања посматраног феномена кроз призму различитих података, ауторка је

увела метод тестирања циљне и контролне групе и то пре почетка семестра у којем су ученици били изложени тренингу за употребу стратегије абдуктивног резоновања у учењу вокабулара и по његовом завршетку. Свакако, у случају контролне групе овај тренинг је изостао. Сам тест се састоји из низа од 30 изолованих лексичких јединица на енглеском односно шпанском језику за које учесници истраживања треба да понуде одговарајући шпанско-енглески еквивалент. Будући да је, у складу са природом образовног и истраживачког контекста, узорак веома мали (9 учесника циљне групе, односно 25 учесника контролне групе), понуђена је описна статистика резултата уз њихову квалитативну интерпретацију. Резултати указују да су учесници циљне групе имали боље резултате у понуђеним лексичким еквивалентима у оба смера. Посебно је интересантно што су ученици циљне групе, у случају давања енглеско-шпанског еквивалента, много ређе остављали празан одговор што би могло сугерисати да је употреба абдуктивног резоновања код ове групе ученика оснажила језичку свест и умањила страх од прављења грешака. Као што ауторка наводи, овакве налазе свакако би било потребно даље истражити.

Пето поглавље представља детаљну дискусију приказаних резултата кроз призму различитих контекстуалних нивоа, у складу са препорукама Бронфенбренерове еколошке теорије. Овде се посебно истиче способност ауторке да сагледа различите изворе података – како теоријске тако и емпиријске – те да их доведе у везу и критички размотри у складу са својим истраживачким задатком. Последње поглавље потцртава још једном концизно основне закључке докторске дисертације.

На основу „Правилника о поступку провере оригиналности докторских дисертација које се бране на Универзитету у Београду” и налаза у извештају из програма „iThenticate”, којим је извршена провера оригиналности докторске дисертације „Утицај абдуктивног начина резоновања на учење вокабулара страног језика” ауторке Снежане Димитријевић, утврђено подударање текста износи 2 %, што је у складу са ставом 2 Члана 8. „Правилника о поступку провере оригиналности докторских дисертација које се бране на Универзитету у Београду”.

VI. СПИСАК НАУЧНИХ И СТРУЧНИХ РАДОВА КОЈИ СУ ОБЈАВЉЕНИ ИЛИ ПРИХВАЋЕНИ ЗА ОБЈАВЉИВАЊЕ НА ОСНОВУ РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА У ОКВИРУ РАДА НА ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

Димитријевић, Снежана. 2020. Abductive reasoning as a consequence of translanguaging in a multicultural context. *Живи језици*, 40(1), 155-171.

VII. ЗАКЉУЧЦИ ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

У складу са постављеним истраживачким задатком, ауторка истражује потенцијал стратегије абдуктивног резоновања у усвајању и учењу шпанског као страног језика код плурилингвалних ученика у једној мултилингвалној образовној средини. Како износи, „амбијент мултикултурне динамичке учионице подстиче код плурилингвалних ученика

испољаване когнитивне способности да на бази свеукупних знања и претходних искустава наслуте могуће решење о непознатој информацији” (стр. 166). У вези с овим резултатом који директно проиходи из основног истраживачког питања, ауторка указује на више сродних закључака:

1. „Трансјезичка комуникација поседује потенцијал да буде норма у мултикултурним заједницама.”

2. Трансјезичка комуникација (ТК) подстиче све ученике на активно учешће, посебно у случају одељења са ученицима различитих нивоа компетенција.

3. ТК унапређује креативност и критичко размишљање у процесу учења и наставе страног језика.

4. Ослањајући се на свој целокупни језички плурилингвални репертоар, као и на разноврсност искустава, ученици развијају осећај самопоуздања у комуникацији на страном језику – захваљујући трансјезичкој комуникативној пракси и уважавању стратегија за абдуктивно резонување.

5. Уз одговарајући тренинг, ТК има потенцијал да унапреди метајезичку свест будући да се ученици подстичу да промишљају властиту употребу језика активацијом разноврсних језичких система.

6. ТК и абдуктивно резонување у учењу страних језика подстичу међујезички утицај и језички трансфер.

7. ТК подстиче осећај припадност одређеној образовној заједници, у овом случају одељењу.

8. Трансјезичке праксе у настави страних језика имају потенцијал да развију друштвене стратегије учења и оснаже групну кохезију.

9. ТК је у тесној вези са процесом абдуктивног резонувања, чиме се подстиче креативност у учењу страног језика.

10. Ауторка закључује „да су трансјезичка комуникација и стратегија абдуктивног резонувања два комплементарна фактора у процесима наставе и учења новог језика” (стр. 169), који имају потенцијал оснаживање плурилингвалне личности ученика и стварање групне кохезије у случају вишејезичних образовних заједница.

Резултати истраживања овог интердисциплинарног рада релевантни су за поље примењене лингвистике, теорију усвајања страних језика, глотодидактику и сродне дисциплине. Коначно, потребно је истаћи и значајан допринос овог истраживања у пољу вишејезичности и теорије усвајања трећег (или додатног) језика, које се у глобалним оквирима дефинишу као нове младе дисциплине.

VIII. ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

Резултати истраживања овог трансдисциплинарног рада, који негује партиципативни квалитативни приступ, истакли су улогу и значај когнитивног поступка абдукције у учењу шпанског као страног језика у једној мултијезичкој образовној установи. Прикладно

одабран истраживачки приступ и његово суштинско разумевање омогућавају ауторки да обједини обиље материјала насталог током овог лонгитудиналног истраживања на терену, али и да у свој аналитички приступ укључи искуства из непосредне наставне праксе, што је од великог значаја за квалитет резултата. Ауторка у свом раду потврђује све полазне претпоставке и указује на значај абдукције у усвајању и учењу вокабулара шпанског као страног језика. Међутим, резултати чак и превазилазе основне поставке будући да детаљна анализа сплета различитих индивидуалних, друштвених и контекстуалних фактора омогућава боље разумевање трансјезичких пракси у мултилингвалној образовној заједници. Стога, ауторка с правом указује на могућности и значај увођења трансјезичке комуникације у праксу наставе и учења страних језика.

IX. ПРЕДЛОГ

Комисија препознаје вредност истрајног и прилежног рада кандидаткиње Снежане Димитријевић и предлаже Већу Филолошког факултета Универзитета у Београду да рукопис под насловом *Утицај абдуктивног начина размишљања на учење вокабулара страног језика* прихвати као докторску дисертацију који испуњава услове предвиђене законом, а да кандидаткињу Снежану Димитријевић позове на усмену одбрану.

У Београду, 11. маја 2023. године

КОМИСИЈА:

Проф. др Јелена Филиповић, редовна професорка
Универзитет у Београду, Филолошки факултет

Проф. др Анђелка Пејовић, редовна професорка
Универзитет у Београду, Филолошки факултет

Др Горана Зечевић Крнета, доценткиња
Универзитет у Крагујевцу, Филолошко-уметнички факултет